

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการพัฒนาสังคม สื่อมวลชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อวิทยุโทรทัศน์มีบทบาทสำคัญในฐานะที่มีขีดความสามารถสูงในการเข้าถึงประชาชนจำนวนมาก ทั้งนี้ สื่อมวลชนแขนงหนึ่งที่เป็นสื่อเพื่อการพัฒนา มีจุดประสงค์เพื่อประโยชน์ของสังคมและเป็นการแสดงความรับผิดชอบของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคม ก็คือรายการสารคดี

ในปัจจุบัน มีรายการสารคดีที่ผลิตโดยคนไทยไม่มากที่ได้รับความนิยมสูง หนึ่งในนั้นคือรายการ "คนค้นคน" ตลอดระยะเวลาเกือบ 3 ปีที่ผ่านมา รายการได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมผ่านวิถีชีวิตของ "คนค้นเรื่อง" ซึ่งเปรียบเสมือนภาพสะท้อนของสังคมมนุษย์อันประกอบไปด้วยปัญหาสังคมต่างๆ มากมายหลายด้าน โดยแนวคิดแก่นที่รายการ "คนค้นคน" มักนำเสนอคือแง่คิดด้านคุณธรรม จริยธรรมที่สะท้อนผ่านวิถีชีวิตที่น่าเอาเยี่ยงอย่างของ "คนค้นเรื่อง" ที่ต่อสู้ทั้งเพื่อตนเอง ครอบครัว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อส่วนรวม

แนวคิดหรือแก่นที่แฝงอยู่ในเนื้อหาคือสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้ชม การศึกษาเนื้อหาจะทำให้ผู้ผลิตทราบถึงแนวโน้มของแนวคิดต่างๆ ที่แฝงอยู่ในเนื้อหารายการ เพื่อให้ผู้ผลิตตลอดจนผู้สนใจทั่วไปได้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงการนำเสนอรายการสารคดีชีวิตทางโทรทัศน์ให้มีเนื้อหาสร้างสรรค์สังคมที่ตรงตามเจตนารมณ์ของผู้ผลิตและเป็นประโยชน์ต่อสังคมสูงสุดต่อไป

การศึกษา "การสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดด้านจริยธรรมในรายการคนค้นคน" มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาที่สะท้อนปัญหาสังคม โดยการสำรวจและวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจำแนกและแจกแจงประเภทของปัญหาสังคมที่สะท้อนจากเนื้อหาของรายการ "คนค้นคน"
2. เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตที่สะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรม โดยการสำรวจและวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจำแนกและแจกแจงแนวคิดด้านจริยธรรมที่สะท้อนจากรูปแบบการดำเนินชีวิตของ "คนค้นเรื่อง" ที่ปรากฏในรายการ "คนค้นคน"

สรุปผลการศึกษาการสะท้อนปัญหาสังคมในรายการ “คนค้นคน”

จากการศึกษาเนื้อหาที่สะท้อนปัญหาสังคมในรายการคนค้นคนกลุ่มตัวอย่าง 25 เรื่อง (43 ตอน) ที่ออกอากาศระหว่างวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 ถึงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ได้แก่

1. ข้าคือ...นักสื่อความหมาย
2. ครูโชน
3. บังหมาด...คนจนผู้ยิ่งใหญ่
4. เลือดลิเก
5. ปาว...สองล้อคู่ชีพ
6. เล่าแป๊ะ ตระกูลลิ้ม มั่งกรเงินในแผ่นดินสยาม
7. หนังสือข้าว
8. ปู่เย็น...เฒ่าพระนาง
9. ทาส
10. เรื่องของอ้อม
11. ER นาที่ชีวิต
12. “วีระพล” ชัยชนะของผู้แพ้
13. ความฝันของยายประดับ
14. เดือนกับดาว
15. สงกรานต์ชีวิตลูกอีสาน
16. บทเพลงจากแดนประหาร
17. ดวงดาวของพ่อ
18. กว่า (แม่) จะรู้เพียงสา
19. พระมหานันทิง
20. ดาสงัด...คนปลุกต้นไม้แห่งพรหมพิราม
21. เขี้ยวธรรม
22. สุขิน...หญิงผู้ก้าวเดินด้วยหัวใจ
23. ลุงเสรีรัฐ...คนบ้าหรือกล้าฝัน
24. ป้าหมอ...แม่พระแห่งบ้านชัยพฤกษ์
25. ครูเหงา...ความรักไร้พรมแดน

ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาของรายการ “คนค้นคน” สะท้อนปัญหาสังคมทั้งสิ้น 21 ด้าน ได้แก่ ความยากจน ความเสื่อมโทรมของศีลธรรม วัฒนธรรม และจิตใจ คนพิการ สิ่งเสพติดให้โทษ ความเป็นระเบียบในครอบครัว การขาดการศึกษา เกี่ยวกับค่านิยม สุขภาพอนามัยและโรคภัยไข้เจ็บ การ

อพยพของชาวชนบทสู่เมือง อาชญากรรม การจลาจลและอุบัติเหตุโดยรถยนต์ คนชราขาดคนดูแล ที่อยู่อาศัยและแหล่งเสื่อมโทรม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การว่างงาน ประชากร คอร์รัปชัน โสเภณี อัดวินิบัติกรรม เด็กเร่ร่อน และเด็กไร้สัญชาติ

หากแบ่งประเภทของปัญหาสังคมทั้ง 21 ด้าน เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ “ปัญหาทางสังคม” เป็นปัญหาที่ปรากฏในรายการคนค้นคนมากที่สุด รองลงมาคือ “ปัญหาทางเศรษฐกิจ” และ “ปัญหาทางการเมือง” ตามลำดับ

ปัญหาสังคมด้านที่ปรากฏในรายการ “คนค้นคน” กลุ่มตัวอย่างเรื่องต่างๆ มากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาความเสื่อมโทรมของศีลธรรม วัฒนธรรม และจิตใจ และปัญหาคนพิการ

ปัญหาสังคมด้านที่ปรากฏในรายการ “คนค้นคน” กลุ่มตัวอย่างเรื่องต่างๆ น้อยที่สุด โดยปรากฏในรายการกลุ่มตัวอย่างเพียงเรื่องเดียว ได้แก่ ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหาโสเภณี ปัญหาอัดวินิบัติกรรม ปัญหาเด็กเร่ร่อน และปัญหาเด็กไร้สัญชาติ

รายการ “คนค้นคน” กลุ่มตัวอย่างที่พบปัญหาสังคมปรากฏอยู่หลากหลายด้านที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ “สงกรานต์ชีวิตลูกอีสาน” “เลือดลิเก” และ “สุชิน...หญิงผู้ก้าวเดินด้วยหัวใจ”

รายการ “คนค้นคน” กลุ่มตัวอย่างที่พบปัญหาสังคมปรากฏอยู่น้อยที่สุด โดยปรากฏปัญหาสังคมเพียงด้านเดียว คือ “เล่าแป๊ะ ตระกูลลิ้ม มังกรจีนในแผ่นดินสยาม” “วีระพล...ชัยชนะของผู้แพ้” “ตาสงัด...คนปลุกต้นไม้แห่งพรหมพิราม” และที่ไม่พบปัญหาสังคมปรากฏอยู่เลย คือ “ลุงเสรีรัฐ...คนบ้าหรือกล้าฝัน”

ภาพรวมของการสะท้อนปัญหาสังคมของรายการ “คนค้นคน” กลุ่มตัวอย่างปรากฏในสังคมเมืองมากกว่าสังคมชนบท หรือคิดเป็นสัดส่วนประมาณ 3 : 1

มีข้อสังเกตว่าปัญหาสังคมส่วนใหญ่ในรายการ “คนค้นคน” จะเกิดขึ้นกับชนชั้นล่างของสังคมที่มีฐานะยากจน เช่น คนขับรถบรรทุก กรรมกรก่อสร้าง กุ๊หลากรถ พระเอกลิเก คนฉายหนังเร่ รับจ้างรายวัน ทั้งที่เป็นคนต้นเรื่องเองและเป็นคนอื่นๆ ที่ปรากฏในรายการ

มีการวิพากษ์วิจารณ์สังคมของคนเดินเรื่องและคนนำเรื่องในปัญหาสังคมสำคัญๆ ที่เป็นผลพวงจากการพัฒนาทางวัตถุที่ไม่สมดุลกับการพัฒนาทางจิตใจ ได้แก่ ปัญหาค่านิยมการนับถือความร่ำรวย ตำแหน่งหน้าที่การงาน และการเอาตัวรอด ปัญหาความเสื่อมโทรมของศีลธรรม วัฒนธรรมและจิตใจ และปัญหาคอร์รัปชัน

สรุปผลการสะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมในรายการ “คนค้นคน”

จากการศึกษารูปแบบการดำเนินชีวิตของ “คนค้นเรื่อง” ที่สะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมในรายการคนค้นคนกลุ่มตัวอย่าง 19 เรื่อง (31 ตอน) ที่ออกอากาศระหว่างวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 ถึงวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ได้แก่

1. ลุงตัน	(จากเรื่อง “ซำคือ...นักสื่อความหมาย”)
2. ครูชีพ	(จากเรื่อง “ครูชีพ”)
3. บังหมาด	(จากเรื่อง “บังหมาด...คนจนผู้ยิ่งใหญ่”)
4. ปาว	(จากเรื่อง “ปาว...สองล้อคู่ชีพ”)
5. เล่าแป๊ะ	(จากเรื่อง “เล่าแป๊ะ ตระกูลลี้ม มังกรจีนในแผ่นดินสยาม”)
6. ปู่เย็น	(จากเรื่อง “ปู่เย็น...เฒ่าตระหง”)
7. อ้อม	(จากเรื่อง “เรื่องของอ้อม”)
8. วีระพล	(จากเรื่อง “วีระพล...ชัยชนะของผู้แพ้”)
9. ยายประดับ	(จากเรื่อง “ความฝันของยายประดับ”)
10. เดือนกับดาว	(จากเรื่อง “เดือนกับดาว”)
11. ประดิษฐ์	(จากเรื่อง “บทเพลงจากแดนประหาร”)
12. เมย์	(จากเรื่อง “ดวงดาวของพ่อ”)
13. พระมหา	(จากเรื่อง “พระมหาบันเทิง”)
14. ตาสงัด	(จากเรื่อง “ตาสงัด...คนปลุกต้นไม้แห่งพรหมพิราม”)
15. คุณรัตนา	(จากเรื่อง “เหยื่อธรรม”)
16. สุขิน	(จากเรื่อง “สุขิน...หญิงผู้ก้าวเดินด้วยหัวใจ”)
17. ลุงเสรีฐ	(จากเรื่อง “ลุงเสรีฐ...คนบ้าหรือกล้าฝัน”)
18. ป้าหอม	(จากเรื่อง “ป้าหอม...แม่พระแห่งบ้านชัยพฤกษ์”)
19. ครูเหงา	(จากเรื่อง “ครูเหงา...ความรักไร้พรแดน”)

พบว่า รูปแบบการดำเนินชีวิตของ “คนค้นเรื่อง” ที่ปรากฏในรายการ “คนค้นคน” สะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมครบทุกด้านตามกรอบแนวคิดในการวิจัย อันได้แก่ ชยัน มีอุดมคติ มีความกล้าหาญ มีพละนาถายทางด้านจิตใจสมบูรณ รุ้จักเสียสละ ประหยัด ยึดมั่นในสัมมาอาชีพ สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบตอสังคมและประเทศชาติ รุ้จักคิดริเริ่ม รักและเทิดทูนศาสนา มีความเมตตาอารี รุ้จักวิจารณ์อย่างมีเหตุผล รุ้จักฟังตนเอง มีระเบียบวินัย รุ้จักตัดสินใจอย่างมีเหตุผล มีความกตัญญู กตเวที มีความสมถะ ไมโลภ อยู่อย่างพอเพียง มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความยุติธรรม มีความสามัคคี รักและเทิดทูนพระมหากษัตริย์ มีความภาคภูมิและรุ้จักทำนุบำรุงทรัพยากรของชาติ รักและเทิดทูนชาติ มีพละนาถายทางด้านร่างกายสมบูรณ มีความภาคภูมิและรุ้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

กระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย และสะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมอื่นๆ ได้แก่ เคารพสิทธิของตนเอง มีน้ำใจนักกีฬา และใฝ่รู้

แนวคิดด้านจริยธรรมที่ปรากฏในรูปแบบการดำเนินชีวิตของ “คนต้นเรื่อง” จากรายการ “คนค้นคน” กลุ่มตัวอย่างเรื่องต่างๆ มากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ความขยัน การมีอุดมคติ และการมีความกล้าหาญ

แนวคิดด้านจริยธรรมที่ปรากฏในรูปแบบการดำเนินชีวิตของ “คนต้นเรื่อง” จากรายการ “คนค้นคน” กลุ่มตัวอย่างเรื่องต่างๆ น้อยที่สุด คือ การกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย การรักและเทิดทูนชาติ การมีพละทานมัยทางด้านร่างกายสมบูรณ์ และการมีความภาคภูมิใจ และรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

“คนต้นเรื่อง” ที่รูปแบบการดำเนินชีวิตสะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมหลากหลายด้านที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ “บังหมาด” จากเรื่อง “บังหมาด...คนจนผู้ยิ่งใหญ่” “ลุงต้น” จากเรื่อง “ข้าคือ...นักสื่อความหมาย” และ “ครูเหงา” จากเรื่อง “ครูเหงา...ความรักไร้พรมแดน”

“คนต้นเรื่อง” ที่รูปแบบการดำเนินชีวิตสะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมน้อยที่สุด 3 อันดับสุดท้าย ได้แก่ “คุณรัตนา” จากเรื่อง “เหยื่อธรรม” “เล่าเป๊ะ” จากเรื่อง “เล่าเป๊ะ ตระกูลลิ้ม มังกรจีนในแผ่นดินสยาม” และ “อ้อม” จากเรื่อง “เรื่องของอ้อม”

ในภาพรวม ระดับเหตุผลหรือแรงจูงใจในการกระทำที่สะท้อนแนวคิดจริยธรรมของ “คนต้นเรื่อง” จากรายการคนค้นคนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 19 เรื่อง เป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นและสังคมมากที่สุด รองลงมาคือการกระทำตามมโนสำนึก ไม่มีผลประโยชน์ การกระทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง และการกระทำเพื่อผลประโยชน์ของครอบครัว ตามลำดับ

มีข้อสังเกตว่า “คนต้นเรื่อง” ที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นและสังคมจำนวน 10 คนนั้น เกือบทั้งหมดจะเป็นชนชั้นกลางและชนชั้นล่างในหลากหลายสาขาอาชีพ

ในรายการคนค้นคนกลุ่มตัวอย่างหลายเรื่อง ยังพบว่าการแสดงทัศนะของผู้ผลิตที่เป็นแนวคิดในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ชมนอกเหนือจากการบรรยายเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับ “คนต้นเรื่อง”

อภิปรายผล

1. เนื้อหาที่สะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดด้านจริยธรรมในรายการ “คนค้นคน”

นโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาวัตถุเป็นหลักจนก่อให้เกิดปัญหาวัตถุนิยมและปัญหาสังคมอื่นๆ ที่ตามมาเป็นลูกโซ่ พอจะสะท้อนให้เห็นว่า เงินทองหรือความเจริญทางวัตถุเพียงอย่างเดียว นอกจากจะไม่ใช้หนทางที่สร้างความสุขแก่คนในสังคมแล้ว ยังเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของปัญหาสังคมที่พอกพูนขึ้นเรื่อยๆ ตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา และความเจริญทางวัตถุหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจคงไม่สามารถถือเป็นความสำเร็จในการพัฒนาประเทศหากสภาพความเป็นจริงในสังคมของประเทศนั้นๆ ประดังไปด้วยปัญหาสังคมต่างๆ มากมายจนผู้คนไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข

“ทำไมประเทศที่เจริญทางวัตถุแล้วยังแก้ปัญหาสังคมไม่ได้ คำตอบน่าจะอยู่ที่ว่าวัฒนธรรมโลกส่วนใหญ่ขาดเครื่องพัฒนาจิตใจ คนที่มีประสิทธิภาพ” (ชยสารโร ภิกขุ, 2548: 4)

“ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนี้ หากใช้ปัญหาทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวไม่ หากเป็นปัญหาทางด้านจิตใจ และจิตวิญญาณอย่างสำคัญด้วย อีกทั้งเป็นปัญหาที่สัมพันธ์กับปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างแยกไม่ออก ทั้งนี้ก็เพราะปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาเรื่องวัตถุ ที่ยิ่งแก่งยิ่งเพิ่มพูนให้มีรายได้มาก ก็ยิ่งเพิ่มความอยากและความเห็นแก่ตัว ในเชิงทำลายความเป็นมนุษย์ และสภาพแวดล้อมตลอดเวลา ดังนั้นทางแก้ที่ถูกต้องที่สำคัญอย่างหนึ่ง จึงเป็นเรื่องทางจิตวิญญาณเพื่อให้สมดุลกับความต้องการและความจำเป็นทางด้านวัตถุ” (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2536 : 64)

แนวคิดที่ให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคมที่ตัวบุคคลด้วยการพัฒนาจิตใจของคนในสังคมที่กล่าวถึงโดย ชยสารโร ภิกขุ (2548) และแนวคิดของศรีศักร วัลลิโภดม (2536) ที่ว่าการแก้ไขปัญหาสังคมต่างๆ แม้แต่ปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ คงไม่สามารถใช้เงินเพียงอย่างเดียวเป็นทางออกได้ หากบุคคลขาดซึ่งหลักจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยความละโมภ อยากได้ใคร่มีในวัตถุนั้นเกินพอดีนั้น มีความสอดคล้องกันและพอจะสรุปความได้ว่าแนวทางการแก้ปัญหาสังคม รวมตลอดถึงประเภทปัญหาทางสังคม ปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาทางการเมืองนั้น อยู่การพัฒนาจิตใจของคนให้เจริญทันกับความเจริญทางวัตถุ

เมื่อปัญหาสังคมจำนวนมากมักเกิดขึ้นกับชนชั้นล่างในสังคม ทั้งปัญหาความยากจน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสังเสพย์ติดให้โทษ ปัญหาโสเภณี ปัญหาความไม่เป็นระเบียบในครอบครัว

รายการ “คนค้นคน” ที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชนชั้นล่างในสังคมเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากชนชั้นสูงหรือคนที่มีสถานะทางสังคมนั้น “ไม่อนุญาตให้นำเสนอความจริงของชีวิตตามที่มันควรจะเป็น มีการบิดเบือนให้ตัวเองดูดี...ต้องเป็นคนดีเท่านั้น เราก็มไม่สามารถที่จะไปเป็นเครื่องมือในการที่จะไปหลอกลวงสังคม” (สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2549) รายการ “คนค้นคน” จึงมีการสะท้อนปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ถึง 21 ด้าน และปัญหาสังคมที่ปรากฏในรายการคนค้นคนกลุ่มตัวอย่างเรื่องต่าง ๆ มากที่สุดก็คือ ปัญหาความยากจน ที่เป็นปัญหาหลักของชนชั้นล่างนั่นเอง

ในขณะที่รายการ “คนค้นคน” สะท้อนปัญหาสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะปัญหาสังคมดูเหมือนจะเป็นเงาตามตัวของชนชั้นล่าง เจตนารมณ์ของผู้ผลิตที่ต้องการจะทำหน้าที่สื่อโดยให้รายการ “คนค้นคน” เป็นรายการสร้างสรรค์เพื่อสังคมที่โน้มน้าสังคมไปสู่ทิศทางที่ควรจะเป็น หรือแนวทางตามหลักศีลธรรม วัฒนธรรม และคุณธรรม (สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2549) ทำให้รายการเน้นการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนที่ได้รับคัดเลือกว่าสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต ทั้ง “ชีวิตที่ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม” “ชีวิตที่เป็นแบบอย่างในการต่อสู้” และ “ชีวิตที่ย้ำแยะ แต่ไม่ยอมแพ้ชีวิต” ที่ให้สาระเป็นแนวคิดด้านจริยธรรมต่าง ๆ เป็นหลัก โดยนำเสนอสลักับเรื่องราวเกี่ยวกับ “ชีวิตที่แปลก แตกต่าง” และ “ชีวิตที่เป็นกระจกสะท้อนปัญหาสังคม” อยู่ประปราย เพื่อสร้างความหลากหลายให้กับเนื้อหาของรายการ

รายการ “คนค้นคน” ได้นำเสนอรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมถึง 27 ด้าน และแนวคิดด้านจริยธรรมที่ปรากฏในรูปแบบการดำเนินชีวิตของ “คนค้นเรื่อง” ในรายการกลุ่มตัวอย่างเรื่องต่าง ๆ มากที่สุดก็คือ ความขยัน ซึ่งปรากฏในรายการกลุ่มตัวอย่างถึง 17 เรื่อง จากรายการกลุ่มตัวอย่าง 19 เรื่อง

ซึ่งมีข้อสังเกตว่า “ปัญหาความยากจน” และ “แนวคิดจริยธรรมด้านความขยัน” ที่ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าต่างก็สะท้อนจากรายการคนค้นคนกลุ่มตัวอย่างมากที่สุดนั้นเป็น “ปัญหา” และ “แนวทางการแก้ไขปัญหา”

หากพิจารณาถึงเนื้อหาของรายการ “คนค้นคน” ที่สะท้อนปัญหาสังคมพร้อมด้วยแนวทางการแก้ไขปัญหาสังคม (หรือทำให้ปัญหาสังคมนั้นทุเลาเบาบางลง) ในรายการกลุ่มตัวอย่างเป็นรายเรื่อง ปัญหาความยากจนและแนวคิดด้านจริยธรรมด้านความขยันที่ปรากฏในเรื่องเดียวกัน และสามารถสื่อความหมายต่อผู้ชมได้ว่าปัญหาเศรษฐกิจด้านความยากจนนั้นสามารถแก้ไขได้ด้วยความขยัน ได้สะท้อนในรายการคนค้นคนกลุ่มตัวอย่าง 3 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ ใน “เดือนกับดาว” “วีระพล... ชัยชนะของผู้แพ้” และ “เล่าแป๊ะ ตระกูลลิ้ม มังกรจีนในแผ่นดินสยาม” คนค้นเรื่องที่ปรากฏในรายการ 3 เรื่องนี้ล้วนประสบปัญหาความยากจนมาแต่เดิมทั้งสิ้น แต่เมื่อผู้ชมรับชมรายการจบแล้ว แก่นของเรื่องและผู้ชมได้รับก็คือ ความขยัน ที่กินความหมายรวมถึง ความเพียรพยายาม อดทน ตื่นตัวและสม่ำเสมอในการทำงาน ดูเหมือนว่าจะเป็นคำตอบหนึ่งของการแก้ไขปัญหาความยากจนได้เป็นอย่างดี

นอกจากแนวทางการแก้ไขปัญหาสังคมในระดับบุคคลแล้ว แนวทางการใช้หลักจริยธรรมแก้ปัญหาสังคมในระดับสังคม ยังปรากฏอยู่ในรายการกลุ่มตัวอย่างอีกหลายเรื่องด้วยกัน ได้แก่ การใช้หลักจริยธรรมด้านความเสียสละแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมใน “บังหมาด...คนจนผู้ยิ่งใหญ่” ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติใน “ข้าคือ...นักสื่อความหมาย” และ “ดาวงัด...คนปลุกต้นไม้แห่งพรหมพิราม” และการใช้หลักจริยธรรมด้านความมีเมตตาอารีแก้ปัญหาเด็กไร้สัญชาติใน “ครูเหงา...ความรักไร้พรหมแดน”

“เศรษฐกิจพอเพียง”

แนวคิดด้านจริยธรรมด้าน “ความสมถะ ไม่โลภ อ้อย่างพอเพียง” เป็นแนวคิดที่ผู้วิจัยพบว่ามีปรากฏในรูปแบบการดำเนินชีวิตของ “คนต้นเรื่อง” ในรายการคนค้นคนกลุ่มตัวอย่าง นอกเหนือจากกรอบแนวคิดด้านจริยธรรม 25 ด้าน ที่แจกแจงมาจาก “คุณลักษณะของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ” (สุตารัตน์ ชิริรัชชัย, 2530) และได้ตั้งขึ้นเป็นอีกหนึ่งแนวคิดเพิ่มขึ้นจากแนวคิดด้านจริยธรรม 25 ด้านดังกล่าว เนื่องจากเห็นว่า เป็นแนวคิดที่สังคมไทยให้ความสำคัญในปัจจุบัน

“ความสมถะ ไม่โลภ อ้อย่างพอเพียง” นั้นสอดคล้องกับหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของปวงชนชาวไทยและเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศของผู้บริหารประเทศตลอดมา

“เศรษฐกิจพอเพียง ต้องทำให้พอเพียง ถ้าไม่พอเพียงไปไม่ได้ แต่ถ้าพอเพียงสามารถนำพาประเทศได้ดี ไปได้ดี ขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จพอเพียง และเพื่อให้บ้านเมืองบรรลุความสำเร็จที่แท้จริง” (พระบรมราโชวาท, 4 ธันวาคม 2548)

และสอดคล้องกับ “ความสันโดษ” ตามหลักพระพุทธศาสนา ที่หมายถึง “ความเป็นผู้ยินดีในสิ่งที่ตนมีตนได้” ซึ่งโทษประการหนึ่งของความไม่สันโดษ คือทำให้เกิดปัญหาสังคม (มงคล 38 ประการ, 2548: 100-105)

ปัญหาสังคมประการหนึ่งที่น่าจะเป็นผลพวงจากความไม่สันโดษก็คือ ปัญหาความเสื่อมโทรมของศีลธรรม วัฒนธรรม และจิตใจ เช่น การเอาเปรียบผู้บริโภค การหลอกลวงแรงงาน การทุจริตในหน้าที่ทั้งในภาคเอกชนและภาครัฐ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเกิดจากความโลภ ไม่ยินดีในสิ่งที่ตนมีตนได้ จนสร้างความไม่สงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม

ในยุคสมัยที่ผู้คนมุ่งแสวงหาความเจริญในวัตถุจนเกินพอดีเช่นนี้ การน้อมนำพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นคุณธรรมทางเศรษฐกิจ มาเป็น

แนวทางในการดำเนินชีวิต โดยใช้ชีวิตอย่างสมถะ เรียบง่าย พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ โดยไม่ดิ้นรนแสวงหาในสิ่งที่มากเกินไปเกินความต้องการพื้นฐานของชีวิต จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหาความไม่สมดุลของความเจริญทางวัตถุกับจิตใจได้ดังที่ได้ปรากฏในรายการคนค้นคนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ “ครูโซน” “เล่าแป๊ะ ตระกูลลี้ม มังกรจีนในแผ่นดินสยาม” “ปู่เย็น...แต่ฟ้าทะนง” “ตาสัจด์...คนปลูกต้นไม้แห่งพรหมพิราม” “ลุงเสริฐ...คนบ้าหรือกล้าฝืน” และ “ครูเหงา...ความรักไร้พรหมแดน”

2. ผลการเปรียบเทียบการปรากฏของปัญหาสังคมในสังคมเมืองและสังคมชนบท

การสะท้อนปัญหาสังคมของรายการคนค้นคนที่ปรากฏในสังคมเมืองมากกว่าสังคมชนบทนั้น มีความสอดคล้องกับแนวคิดของโกศล วงศ์สวรรค์ และสถิต วงศ์สวรรค์ (2543: 128) ที่กล่าวว่า “ถ้าประมวลปัญหาสังคมแล้ววิเคราะห์ดูจะสังเกตเห็นว่า ปัญหาสังคมพบอยู่ในเมืองมากกว่าชนบท โดยเฉพาะเมืองที่มีพาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม” ซึ่งสาเหตุที่เมืองมีปัญหามากกว่าชนบทนั้นมีหลายประการ ได้แก่ การที่เมืองมีคนอยู่หนาแน่นกว่าชนบท ชาวเมืองมีหลากหลายอาชีพ การควบคุมดูแลระเบียบในสังคมเมืองทำได้ไม่ทั่วถึง คนในเมืองไปมาหาสู่กันกับบุคคลภายนอก และการกระทำของคนต่างระเบียบนั้นนำไปสู่ความขัดแย้งกันได้

ในปัจจุบัน ปัญหาสังคมเมืองมีมากขึ้นและมีความสลับซับซ้อนยุ่งยากขึ้น สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมก็คือการดำเนินการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา เมืองกลายเป็นศูนย์กลางความเจริญด้านเศรษฐกิจ สังคม ธุรกิจ บริการ อุตสาหกรรม การศึกษา แหล่งท่องเที่ยว ฯลฯ จึงดึงดูดให้คนชนบทเดินทางเข้ามาพร้อมกับปัญหาด้านต่าง ๆ

3. ผลการเปรียบเทียบระดับเหตุผลของการกระทำที่สะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรม

ผลการวิจัยที่พบว่า ในภาพรวม ระดับเหตุผลหรือแรงจูงใจในการกระทำที่สะท้อนแนวคิดจริยธรรมของ “คนค้นเรื่อง” จากรายการคนค้นคนกลุ่มตัวอย่าง เป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นและสังคมมากที่สุดนั้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของนิษฐา จันทปัญญาศิลป์ (2541) ที่สำรวจและวิเคราะห์เนื้อหาด้านพฤติกรรมจริยธรรมของตัวละครเอกชาวจีนซึ่งสะท้อนอยู่ในนวนิยายเรื่องชาวจีนในเมืองไทย จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ “ตันสว่างอุ” จากเรื่องจดหมายจากเมืองไทย “ก๋ง” จากเรื่องอยู่กับก๋ง “แป๊ะกิม” จากเรื่องกตัญญูพิศวาส “ทิว” จากเรื่องไม้ดองลม “ผิง เทียนซื่อ” จากเรื่องกระท่อมไม้ไผ่ และ “เหลียง สือพาณิชย์” จากเรื่องลอลลายมังกร ผลการวิจัยพบว่าตัวละครเอกที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แสดงให้เห็นระดับเหตุผลแห่งการกระทำในภาพรวมในระดับเพื่อผู้อื่นและสังคมมากที่สุด

นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาแก่นของเรื่องและโครงเรื่องในรายการ “คนค้นคน” กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดในการวิจัยครั้งนี้ ที่ผู้วิจัยพบว่าผู้ผลิตได้นำเสนอเนื้อหาที่มีแก่นของเรื่อง

หรือแนวคิดหลักเกี่ยวกับ “ชีวิตที่ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม” มากที่สุด คือ 9 เรื่อง จากรายการกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 25 เรื่อง และจากแนวคิดที่ว่า แก่นของเรื่อง (หรือแนวคิดหลัก) ในรายการสารคดี คือ ตัวกำหนดทิศทางว่าผู้ผลิตรายการจะนำเสนอข้อเท็จจริงในแง่มุมใด และคือสิ่งที่ผู้ผลิตจะนำไปพัฒนาเป็นโครงเรื่อง ซึ่งเป็นเนื้อหาในรายละเอียดปลีกย่อยต่อไป (ศุภนิธย์ วัฒนลาภ, 2536: 29) จึงอาจสรุปได้ว่าการนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมของ “คนต้นเรื่อง” ที่มีระดับเหตุผลเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นและสังคมมากที่สุดนั้น แสดงให้เห็นว่าผู้ผลิตรายการ “คนค้นคน” สามารถนำแก่นของเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “ชีวิตที่ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม” ที่ต้องการสื่อต่อผู้ชม ไปพัฒนาเป็นรายละเอียดที่สามารถสื่อความหมายต่อผู้ชมได้ตรงตามเจตนารมณ์ที่ตนได้วางไว้

ในแง่ของคุณค่าของรายการ “คนค้นคน” ต่อการสร้างสรรค์สังคม การนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมของรายการ “คนค้นคน” ที่มีระดับเหตุผลเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นและสังคมมากที่สุด ยังเป็นการแสดงบทบาทของสื่อมวลชนในการพัฒนาสังคมที่มีความเชื่อมโยงและเหมาะสมกับสถานการณ์สังคมในปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับกระแส “บริโภคนิยม-วัตถุนิยม” ในวงกว้างทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท จนเป็นที่ห่วงเกรงว่าในภายภาคหน้าเยาวชนไทยอาจจะยึดเอาเงินทอง อำนาจ และตำแหน่งแห่งที่หรือความมีชื่อเสียงเป็นเครื่องวัดความสำเร็จของชีวิตหรือเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน โดยไม่คำนึงความถูกต้อง ชอบธรรม หรือจริยธรรม-ศีลธรรม (พระภูธรเก่า, 2549)

ในสถานการณ์ “บริโภคนิยม-วัตถุนิยม” และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวมในปัจจุบัน รายการ “คนค้นคน” ได้นำเสนอเรื่องราวของบุคคลที่เป็น “คนต้นเรื่อง” ที่ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยสมัครใจ ไม่ได้ถูกบังคับหรือเกิดจากความจำเป็น แต่เป็นการริเริ่มกระทำด้วยตัว “คนต้นเรื่อง” เองอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของมูลนิธิ โครงการ คณะ ทีม หรือการกระทำที่ทำอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งอาจสรุปจุดประสงค์ของการกระทำของ “คนต้นเรื่อง” ที่มีระดับเหตุผลในการกระทำเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นและสังคม ได้ดังนี้

- 1) เพื่อช่วยเหลือและพัฒนาเด็กและเยาวชน โดย “บังหมาด” “ครูชีพ” “ป่าหมอ” “ครูหงา” และ “พระมหา”
- 2) เพื่อทำนุบำรุงทรัพยากรของชาติ โดย “ลุงต้น” และ “ตาสงัด”
- 3) เพื่อทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดย “ครูชีพ” และ “พระมหา”
- 4) เพื่อพัฒนาประเทศผ่านระบอบการปกครอง โดย “ลุงเสรีรัฐ” และ “ยายประดับ”
- 5) เพื่อช่วยเหลือผู้บาดเจ็บจากอุบัติเหตุ โดย “ปาว”

และดูเหมือนว่าการที่ “คนต้นเรื่อง” ผู้ที่ศดนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเหล่านี้ไม่ใช่ผู้มีฐานะร่ำรวย ผนวกกับคำกล่าวของคนเดินเรื่องใน “ครูโชน” ที่ว่า “การเป็นผู้ให้ไม่จำเป็นต้องมีมากพอแล้ว แต่การเป็นผู้ให้หน้าจะหมายถึงการรู้จักคำว่าพอมมากกว่า” (ประสาน อิงคณันท์ : คน

เดินเรื่อง) จะสามารถสื่อความหมายที่กระตุ้นการทำให้ประโยชน์เพื่อสังคมของผู้ชมที่ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางและชนชั้นล่างว่า ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ใช่อุปสรรคในการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและสังคม

4. การเป็น “สารคดีที่มีมิติ” และการทำหน้าที่สื่อมวลชนด้านการเสนอความคิดเห็น

เนื้อหาของรายการ “คนค้นคน” มีการนำเสนอข้อมูลทั้งด้านกายภาพที่เป็นการบรรยายถึงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และข้อมูลด้านจินตภาพที่เป็นทัศนะ ความรู้สึกนึกคิดของผู้ผลิตผ่านบทบรรยายของคนเดินเรื่องและคนนำเรื่อง ในรูปแบบของการวิพากษ์สังคม การจุดประเด็นให้ผู้ชมขบคิด และการให้แง่คิดในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ชม จึงอาจกล่าวได้ว่า รายการคนค้นคนมีความเป็น “สารคดีที่มีมิติ” ที่มีการนำเสนอเรื่องราว ใช้เทคนิคการนำเสนอที่เหมาะสม สามารถสื่อความหมายต่อผู้ชมได้อย่างลึกซึ้ง กินใจ และสามารถกระตุ้นให้ผู้ชมเกิดความคิดสร้างสรรค์ด้านใดด้านหนึ่ง (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2531: 31-33)

ทั้งนี้ การให้ข้อมูลด้านจินตภาพประกอบกับข้อมูลด้านกายภาพใน “ข่าวคือ...นักสื่อความหมาย” เกี่ยวกับความสำคัญและปัญหาสิ่งแวดล้อมบนดอยอินทนนท์ นอกจากจะมีเจตนารมณ์เพื่อให้ผู้ชมเกิดการเรียนรู้หรือเกิดความคิดสร้างสรรค์ด้านใดด้านหนึ่งแล้ว ดูเหมือนว่าจะมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความรู้สึกล้อล่ตามหรืออารมณ์ร่วมแก่ผู้รับสาร โดยมุ่งให้เกิดการตอบสนองจากผู้รับสารในการช่วยแก้ไขปัญหาสีเขียวและทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นผ่านการบริจาคเงินสนับสนุนภารกิจของนักพิทักษ์ป่าที่เป็น “คนค้นเรื่อง” ด้วย

นอกเหนือจากการเป็น “สารคดีที่มีมิติ” แล้ว การวิพากษ์สังคม การจุดประเด็นให้ผู้ชมขบคิด และการให้แง่คิดในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ชมถือว่าการปฏิบัติหน้าที่ด้านประสานสัมพันธ์ (Correlation) ซึ่งเป็นหน้าที่ประการหนึ่งใน 4 ประการของสื่อมวลชนที่ ลาสเวลล์ (Lasswell, 1948) และไรต์ (Wright, 1975) กล่าวถึง เป็นการทำหน้าที่เสนอความคิดเห็น (Opinion Function) ในฐานะที่สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการเสนอความคิดเห็นในปัญหาใดปัญหาหนึ่งหรือปัญหาต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ส่วนรวมของสังคม ดังนั้น การแสดงทัศนะในรูปแบบต่างๆ เหล่านี้จากคนเดินเรื่องและคนนำเรื่องในรายการคนค้นคนจึงเป็นการแสดงความรับผิดชอบของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังที่ปิยพรรณ กลิ่นขจร (2536) กล่าวว่า รายการสารคดีเป็นรายการที่นำเสนออย่างมีจุดประสงค์เพื่อประโยชน์ของสังคมและเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสื่อมวลชนที่มีต่อสังคม

ตัวอย่างการวิพากษ์สังคม

ใน “ตาสงัด...คนปลูกต้นไม้แห่งพรหมพิราม”

“ขณะที่ชายชราคนหนึ่งใช้เวลาที่มีเหลืออยู่ไม่มากนักบนโลกใบนี้ ประคับประคองต้นกล้าต้นเล็กๆ ฝังลงบนผืนดิน โดยหวังเพียงแค่ว่า อยาจะให้ต้นกล้าต้นเล็กๆ ต้นนั้น ฝังรากลึกเติบโตเป็นไม้ใหญ่ แผ่กิ่งก้านสาขาสร้างความร่มรื่นให้กับผืนดิน... มนุษย์อีกจำพวกหนึ่ง กลับคิดในสิ่งที่ตรงกันข้าม กลับคิดเพียงแค่ว่าจะ ทำอย่างไรให้ตัวเองและครอบครัวอยู่รอดปลอดภัย คิดเพียงแค่ว่าจะตัดดวงผลประโยชน์จากผืนแผ่นดินแห่งนี้ได้อย่างไร ตัก ดวงผลประโยชน์ให้กับตัวเองยังไม่พอ ยังคิดไปถึงการตัดดวง ผลประโยชน์ให้กับวงศาคณาญาติของตัวเองอีกด้วย โดย อาจจะลืมนึกง่ายๆ เพียงแค่ตัวเองและครอบครัวคงจะไม่ สามารถอยู่รอดปลอดภัยได้ ถ้าหากว่าผู้คนและสังคมจะต้องพึ่ง พินาศลงไป” (ประสาน อิงคนันท์ : คนเดินเรื่อง)

ตัวอย่างการจุดประเด็นให้ผู้ชมขบคิด

ใน “หนังขอข้าว”

“การมีอยู่หรือว่าสิ้นไปของหนังขอข้าวมีรหัส นัย หรือ ความหมายเชิงสัญลักษณ์อะไรของสังคมไทยหรือไม่” (สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ : คนเดินเรื่อง)

“ถ้าหากการหมดสิ้นไปของหนังขอข้าวหมายถึงการหมดสิ้น ไปของสังคมแลกเปลี่ยน เกื้อกูลและเอื้ออารีกันแบบบุพกาลและการ ผ่านเลยเข้าสู่ยุคสมัยที่มนุษย์เอาตัวรอดและเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น บางทีการอยู่รอดหรือการจบสิ้นไปของหนังขอข้าวคงไม่ใช่เรื่อง ส่วนตัวของใครคนใดคนหนึ่ง” (สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ : คนเดินเรื่อง)

ตัวอย่างการให้แง่คิดในการดำเนินชีวิต

ใน “ป่าหมอ...แม่พระแห่งบ้านชัยพฤกษ์”

“การให้กับการรับมันไม่ได้อยู่ฝั่งตรงกันข้าม แต่มันคือสิ่ง เดียวกัน การเป็นผู้ให้เสียอีกครึ่งที่คือการได้รับที่ยิ่งใหญ่” (สุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ : คนเดินเรื่อง)

โดยสรุปแล้ว รายการ “คนค้นคน” เป็นรายการสารคดีชีวิตทางโทรทัศน์ที่นำเสนอเรื่องราวของชีวิตที่หลากหลาย ทั้งมีความแปลก แตกต่าง ซึ่งสร้างความน่าสนใจและสีสันให้กับเนื้อหาของรายการ แต่ด้วยมีเจตนารมณ์เพื่อสร้างสรรค์สังคม แก่นของเรื่องส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนที่ผู้ชมสามารถนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตได้ โดยนำเสนอเรื่องราวของ “คนตัวเล็ก ๆ ระดับล่าง” ในสังคมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ในขณะที่มุ่งสะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมต่าง ๆ จากรูปแบบการดำเนินชีวิตของ “คนค้นเรื่อง” เนื้อหาของรายการก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะสะท้อนปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ที่ “คนค้นเรื่อง” และคนแวดล้อมที่เป็นชนชั้นล่างต้องเผชิญในเวลาเดียวกัน

จากการอภิปรายผลการศึกษา “การสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดด้านจริยธรรมในรายการคนค้นคน” ครั้งนี้ อาจสรุปได้ว่ารายการ “คนค้นคน” มีคุณค่าในเชิงสร้างสรรค์สังคม 3 ประการ ได้แก่

1. ในภาวะ “บริโภคนิยม-วัตถุนิยม” และการมุ่งแสวงหาการเติบโตทางเศรษฐกิจและความเจริญทางวัตถุจนทำให้ผู้คนละเลยต่อความเจริญทางจิตใจ รายการ “คนค้นคน” ได้สะท้อนปัญหาสังคม พร้อมทั้งให้สาระในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยหลักจริยธรรมที่ผู้ชมสามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตถึง 27 แนวคิด ซึ่งหากผู้ชมนำไปเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ปัญหาสังคมอาจจะลดลง ทั้งนี้ เพราะสาเหตุของปัญหาสังคมประการหนึ่งเกิดความเสื่อมโทรมของจิตใจของคนในสังคม

2. มีการนำเสนอเรื่องราวของ “คนค้นเรื่อง” ที่สามารถเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต โดยสะท้อนแนวคิดด้านจริยธรรมที่มีระดับเหตุผลเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นและสังคมในสัดส่วนสูงสุด และในการที่ “คนค้นเรื่อง” ดังกล่าวนี้นั้นส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางและชนชั้นล่าง สามารถสื่อความหมายต่อผู้ชมที่ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางและชั้นล่างได้ว่าฐานะทางเศรษฐกิจไม่ใช่อุปสรรคในการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและสังคม

3. เป็นรายการ “สารคดีที่มีมิติ” ที่มีการแสดงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนด้านการเสนอความคิดเห็น (Opinion function) เพื่อการพัฒนาสังคม โดยมีการแสดงทัศนะของผู้ผลิตในรูปแบบของการวิพากษ์วิจารณ์สังคม การให้แง่คิด และการจุดประเด็นกระตุ้นกระบวนการขบคิดของผู้ชมในเชิงสร้างสรรค์สังคม จนนำไปสู่การเกิดปฏิกิริยาตอบสนองจากผู้ชมในการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

ด้วยเหตุที่กล่าวข้างต้นทั้งหมดนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่ารายการ “คนค้นคน” ได้แสดงบทบาทของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพขณะที่ประเทศกำลังมีความต้องการสื่อเพื่อการพัฒนาในปัจจุบัน โดยเนื้อหาที่สะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดด้านจริยธรรมต่าง ๆ น่าจะมีบทบาทในการช่วยพัฒนาจิตใจของผู้คนในสังคมไม่ให้ลุ่มหลงมัวเมาอยู่กับความเจริญทางวัตถุได้ไม่มากก็น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อความเป็นสื่อโทรทัศน์สามารถเข้าถึงผู้รับสารได้เป็นจำนวนมากและเป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสารมากที่สุดในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. จากผลการวิจัยที่พบว่า รายการ "คนค้นคน" สะท้อนปัญหาทางการเมืองด้าน "คอร์รัปชัน" และแนวคิดจริยธรรมด้าน "รักและเทิดทูนชาติ" ในปริมาณที่น้อยนั้น ผู้ผลิตรายการ "คนค้นคน" จึงน่าจะพิจารณาเพิ่มการนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนปัญหาคอร์รัปชันมากขึ้น และเพิ่มการนำเสนอวิถีชีวิตของบุคคลที่มีความรักและเทิดทูนชาติ สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านจริยธรรมทางการเมือง ทั้งนี้เพราะปัญหาคอร์รัปชันถือเป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งปัญหาหนึ่งที่กำลังเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาประเทศ

2. สถาบันการศึกษาน่าจะพิจารณาการใช้รายการ "คนค้นคน" เป็นสื่อทางเลือกของการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษา โดยให้นักเรียน นักศึกษาชมรายการร่วมกันในชั้นเรียน หรืออาจแนะนำให้นักเรียน นักศึกษาติดตามชมรายการนี้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เห็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการกระทำที่สะท้อนความมีคุณธรรม-จริยธรรมจากชีวิตจริงของผู้คนหลากหลายสาขาอาชีพในสังคมที่ต่างก็เผชิญปัญหาในรูปแบบแตกต่างกันไป ซึ่งแก่นหรือแง่คิดจากรายการจะปลูกฝังและสร้างเสริมลักษณะทางจริยธรรมให้พัฒนาขึ้นในตัวนักเรียน นักศึกษา ในฐานะ "คนรุ่นใหม่" ที่จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญในกระบวนการพัฒนาสังคมและประเทศต่อไปในอนาคต

3. ผู้สนับสนุนรายการโทรทัศน์ (sponsor) ทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนผู้บริหารสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ ที่มีอำนาจตัดสินใจด้านการวางผังรายการโทรทัศน์ ควรตระหนักถึงบทบาทของสื่อโทรทัศน์ในการส่งเสริมจริยธรรมว่ามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสารได้เป็นอย่างดี และควรวางแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการสนับสนุนรายการที่มีเนื้อหาสาระที่ส่งเสริมและปลูกฝังลักษณะทางจริยธรรมของผู้คนในสังคมเพิ่มขึ้น เพื่อกระตุ้นให้ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ผลิตรายการที่มีเนื้อหาดังกล่าว รวมทั้งเป็นการให้กำลังใจผู้ผลิตรายการที่มีอยู่เดิมให้พัฒนาคุณภาพของรายการที่มีเนื้อหาสร้างสรรค์สังคมต่อไปเพื่อประโยชน์สูงสุดแก่สังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากรายการสารคดีเป็นรายการสร้างสรรค์สังคมที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาทางความคิดแก่ผู้รับสารมากกว่าการให้ความบันเทิงเพียงอย่างเดียว ดังนั้นจึงน่าจะมีการศึกษาองค์ประกอบด้านผู้รับสาร เพื่อทราบถึงผลที่เกิดขึ้นกับผู้รับสารว่ารายการ "คนค้นคน" มีอิทธิพลต่อผู้รับสารอย่างไรบ้าง และผู้รับสารกลุ่มใดที่ได้รับประโยชน์จากสาระที่แฝงในรายการมากที่สุด โดยอาจนำผลการศึกษาระยะก่อนปัญหาสังคมและแนวคิดด้านจริยธรรมในการวิจัยครั้งนี้ไปทำการสำรวจว่าการเปิดรับและการตอบสนองต่อเนื้อหาที่สะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดด้านจริยธรรมในรายการ "คนค้นคน" เป็นอย่างไร

2. รายการ “คนค้นคน” เป็นรายการสารคดีชีวิตที่ใช้กลวิธีดำเนินเรื่องแบบสารคดีกึ่งละครที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในด้านความนิยม อาจกล่าวได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่น่าสนใจในวงการสารคดีโทรทัศน์ของเมืองไทย ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้รายการ “คนค้นคน” ได้รับความนิยม และอาจศึกษาด้วยว่าปัจจัยดังกล่าวมีลักษณะอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากรายการสารคดีทางโทรทัศน์ทั่วไปอย่างไร เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาถึงแนวทางการผลิตรายการสารคดีชีวิตทางโทรทัศน์มิติใหม่ที่สามารถเข้าถึงผู้รับสารได้จริงพร้อมทั้งสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของผู้ผลิตในการเป็นสื่อสร้างสรรค์สังคมได้ในเวลาเดียวกัน

3. น่าจะมีการศึกษาบทบาทในการพัฒนาสังคมด้านอื่นของรายการ “คนค้นคน” นอกเหนือจากบทบาทด้านการสะท้อนปัญหาสังคมและแนวคิดด้านจริยธรรม โดยเฉพาะบทบาทที่เกิดจากความตั้งใจของผู้ผลิตโดยตรง เช่น บทบาทที่มีต่อ “คนค้นเรื่อง” ได้แก่ การตั้งกองทุนคนค้นคนและขอรับบริจาคทำรายการเพื่อช่วยเหลือ “คนค้นเรื่อง” และการเป็นสื่อนำพาความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ จากผู้ชมรายการไปสู่ “คนค้นเรื่อง” และบทบาทต่อสังคมโดยรวม ได้แก่ การดำเนินโครงการ “สิงห์สร้างค่าย ค่ายสร้างคน” การจัดประกวดสารคดีรางวัล “คนค้นคน” การจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก โดยนำรายได้ไปช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ซึ่งเป็นการผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างเป็นรูปธรรมและสามารถเป็นแนวทางในการแสดงบทบาทหน้าที่ของสื่อในการพัฒนาสังคมได้ต่อไปในอนาคต

